

INDEKS KNJIGA

VOJISLAV DESPOTOV: „PRVO, TJ. PES-
MINA SLIKA RECI“
Ulaznica, Zrenjanin, 1972.

Lionelo Venturi je napisao da se zadatak kritičara svodi na to da odredi da li je autor umetničkog dela umetnik ili nije, a o njegovom stilu i tehnici on ne treba da raspravlja, jer umetnik može da pokaže da je bilo koji stil — najbolji. Svojim novatorstvom (koje mnogi još uvek ne svrstavaju u umetnost) Despotovljeva knjiga nam na neki način nameće da, bar za trenutak, zauzmemo takvo stanovište i da kažemo da je izuzetno plodna zrenjaninska književna sredina dala još jednog zrelog pesnika.

Zbirka *Prvo, tj. pesmina slika reči* spada u ono pesništvo koje teži da potpuno raskine i sa ovom savremenom, književnom »tradicijom«. Međutim, bar u jednom, naravno uslovno, Despotov ima preteču u toj »tradiciji«. On, naime, poput Malarrea, traži vraćanje reči na njenu istoku. Taj izvor Despotov vidi u njenom vizuelnom značenju (kad reč, prevashodno, predstavlja sliku) kao što francuski simbolista nastoji na njenoj etimološkoj izvornosti. U većem delu pesama Despotov nastoji da reči upotrebljava slikarskom tehnikom i time na nov i neobičan način udružuje slikarstvo i pesništvo, nazivajući smelo svoje tvorevine pesmoslikom. Reči u njega postaju likovni elementi pesme, vizuelna znamenja. To on naglašava u prvom delu zbirke, u kojem ima samo tri pesme, a svaku od njih čini samo jedna reč — osnovna jedinica njegove »poetike« — REC, PESMA, SLIKA. Treba odmah napomenuti da je autor ovu svoju prvu zbirku zamislio kao izvestan proglas i tumačenje svojeg shvatanja pesništva pesmoslike, te veći deo pesama predstavlja svojevrsne »eseje«, kako ih naziva sam pesnik. Pesme se, dakle bave same sobom ne bi li postale ulaznica za čitaoca (koji još uvek pesmi pristupa u duhu »tradicije«), ne bi li ga uputile da ih »saznaje« ispravno, pomoću njihovog vizuelnog značenja (»gledaj sliku moje pesme«). Otud sve primese »tradicionalnog« i racionalnog u pesmama imaju ulogu Arijadine niti. Veznici, interpunkcija, glagolska vremena itd. ukazuju nam i na to da ovo pesništvo ima da reši još mnoga pitanja do svog »osamostaljivanja«.

Despotovljeva metoda pesmoslike naročito je vidljiva i uspešna u pesmi *Osamnaest pesama iz istorije umetnosti*, gde je čak pojedini stih (ne reč) ovaploćenje slike, slikarski »prepričana« slika rečima. Isto tako izvesne primese takozvane vizuelne i konceptualne umetnosti ovde su samo u službi te, slikarske, tehnike.

Ako bismo hteli ližvući izvesnu »esejističku poruku« ove zbirke, onda bi ona glasila da se Despotov trudi da reči oduzme značenje uopšte, kako bi je preporodio i sveo na sliku, naravno ograničenu, i pesma bi tek onda mogla da dobije svoj pravi oblik i značenje. »Pesnikova misao je slika«, veli pesnik,

ali
kad pomorandža (simbol voća, naranče)
nije telo,
što sokom ranjeni šum izvan nas će?

Čitajući ovu zbirku, čitalac vrlo lako ulazi u zabludu i stavlja sebe u Edipov položaj, da odgoneta samo značenje pesme (ono »tradicionalno«), kao zagonetku, ne trudeći se da shvati i njenu drugu, vizuelnu ravan, koju Despotov naročito nastoji da

istakne. Naravno, to još uvek ne znači da je ona u ovoj knjizi potpuno prevagnula: pisac samo nastoji da nas ubedi da ona (u nekoj potonjoj zbirci) treba da prevagne:

... što reči zovu reči,
možda je pesma za oko,
oko je možda znak znaka gledanja,
duboko kao plitko.

Otud još jedna bitna osobina ovakvog pesništva, koja ujedno pokazuje njegovu čvrstu povezanost sa današnjim svetom: ono predstavlja svojevrsan izazov čovekovom razumu i njegovoj logici, prisiljava ga na menjanje okamenjenih logičkih načela. »Ko ne razume ove pesme misliće da su neshvatljive«, veli Despotov.

S tog razloga »tradicionalna« kritika (u odnosu prema njemu i nema »avangardne«, odgovarajuće kritike) s tim pesništvom dolazi u naizgled bezizlaznu oprečnost, jer ono za kritičara predstavlja izvesnu prepreku, pošto se njegov zadatak prvenstveno sastoji u svođenju umetničkog dela na racionalan, eksplicitan jezik.

Iz ove prve zbirke Vojislava Despotova izdvajamo nekoliko naročito uspeših pesama: *Pet minuta dnevnog mišljenja, dogadajni su prošli, svuda, deo bele davolice i šta je to pe...*

Marinko Arsić Ivkov

IVAN RASTEGORAC: „DRVO KOJE
TEČE“
DOB, Beograd, 1971.

Onaj koji je sklon da odveć brzo poveruje diskurzivnim iskazima pesnika u pojedinim njegovim stihovima zacemento će pokušati da na osnovu stihova iz pesama *Pesnici ranoranioci, Dnevnik smrti, Usamljeni čovek* i sličnih, oformi nekakav pesnički program Ivana Rastegorca. Ali, takav pokušaj unapred je osuđen na neuspeh. Ako pojedini stihovi iz pomenutih pesama i definišu nekakav program, to je program samo za tu priliku, za »potrebu« te pesme i nipošto ga ne treba primenjivati na celu knjigu. Nekakav racionalno izabran i sebi nametnut okvir ovde ne postoji. »Uzalud sluša razbacano kamade (čoveka čija je eksplozija mašta«, veli pesnik.

Drvo koje teče sačinjavaju uglavnom pesme o ljubavi i prirodi. Ljubavne pesme Ivana Rastegorca na prvi pogled zavaravaju. U prvom čitanju one se nameću izvesnim starinskim prizvukom i čini se da ne obogaćuju mnogo melodijske i druge lestvice ove prastare pesničke teme. No, oslušnemo li i osmotrimo li malo pažljivije, primetićemo, tu i tamo, pojedine stihove i slike, interpolirane veoma vešto i pažljivo da ne bi kvarili tok emocije, koji najednom bacaju novo osvetljenje na pesnikov doživljaj ljubavi.

Kao da leti perje tvoga smeha
I svud silaze suze u jamice...
Lampa u te bulji netremice;
Gastim je i to je kao uteha.
(Pismo)

U pesmama o prirodi oseća se čovek koji je ipak vezan za grad, i često su to pesme koje više sadrže poetični komentar prirode nego autentični doživljaj:

Prska nečija pumpa
I prvi veštačku kišu;
Lišće povrća oseća blaženstvo,
Kapilari, kao odojčad, sišu.

Najbolja pesma iz kruga o prirodi svakako je *Iznad snežnih kapa*. No, ako je bolje osmotrimo, videćemo da nju ne čine takvom samo slike, bez sumnje pažljivo odabrane, već i jedan novi kvalitet — pokret.

Uzdasi motora na uzbrdici
i više nismo ni u prirodi
ni među ljudima.
Promiču poslednja naselja:
sa svakim usponom otpadaju
kao dugmad
na ženskim grudima.

Ako se setimo pesme u prozi *Vožnja* iz Rastegorčeve prve knjige biće nam lakše da oformimo predstavu o prirodi senzibiliteta ovog pesnika. On, čini se, prvenstveno reaguje na slike (i nizove slika) u izvesnom dinamičkom sledu. Oko kojim on posmatra prirodu je slično oku kamere u pokretu. Ne samo pesma iz koje su citirani stihovi, već sve uspele pesme o prirodi iz ove knjige (*Početak oluje, Drvo koje teče, Starica kuća* i druge) imaju u sebi to kinestetično dejstvo. A to je, bez sumnje, kvalitet koji Ivana Rastegorca svrstava u retke pesnike koji imaju dar novog, modernog opažanja prirode i njenih tajanstava.

Pesma *Čija je ispovest to drvo* svakako je najbolja Rastegorčeva pesma uopšte i jedna od najboljih pesama naše novije poezije. To je jedna od onih pet-šest pesama koliko ih, kako veli Gotfrid Ben, pesnik uopšte napiše u toku dve-tri decenije mukotrpnog truda. Neponovljiva, nimalo nalik i jednoj drugoj pesmi iz knjige, odrođena od ostalih pesama, pa čak i od samog pesnika. Takve pesme, reklo bi se, izneveravaju pesnika, napuštaju ga i, budući da su nepredvidljive, budući da dolaze iznenada, nipoštaavaju njegov trud. Susreti sa takvim pesmama oduvek su me ubeđivali u izlišnost svakog pesničkog programa i opredeljenja kojima se pesnici tako često naružavaju pred nezvesnošću poetskog.

Miodrag Stanisavljević

HUSEIN TAHMIŠIĆ: „SUOCENI SA
SVIJETOM“, ANTOLOGIJA NOVIJE
POEZIJE U BIH

„Svetlost“, Sarajevo, 1971.

Antologija Huseina Tahmišića *Suočeni sa svijetom* došla je, na ovim egzistentnim i stvaralačkim koordinatama, upravo u trenutku kada pesnička reč nije samo akcija već i čin. Drugim rečima, bosanskohercegovačka poezija, i ona koju možemo smatrati novijom, ima svoju istoriju, svoju sadašnjost, i više nego i jedno i drugo, reklo bi se, budućnost u ime koje i ovakve antologije, kao zastanci na putu, odmorniše tačke, stanice gde se pribavlja poputbina, i odakle se, pročišćenije iskustvenije kreće dalje. Uveren sam, otkud, da je pristupajući ovom krajnje teškom, zamamljivom i o-mamljivom poslu, Tahmišić mislio na taj trenutak kada se svi pesnički putevi jednog podneblja stoče i sliju u raskršće, gde »suočavanje sa svijetom« počinje snagom iz korena i gde mnoštvo »krugova opiranja« ne samo da imaju značenje, već i otvorenost jednog velikog kruga u kome je sveta, i sve ti o tom svetu, onoliko koliko i njega samog u tom pesničkom zajedništvu, u tom pesničkom raznolikom jedinstvu i patnji.

Pesnik, kritičar, esejista i antologičar, Tahmišić je sastavljanju ove *Antologije* ipak pristupio više kao pesnik nego kritičar, više kao onaj u kome se prelamaju decenije jednog pesničkog uzburkanog neimarenja, nego njegovi stvarni rezultati dovedeni do savršenstva. Otuda u ovoj *Antologiji* i toliko još uvek pojedinačnih pesničkih nezvesnosti i šegrtovanja, ali i toliko, u celini knjige koja je već tu, i nade da će se tamo gde se crni zemlja koštiti zrno i klas. Tahmišić, dakle, nije bio nesiguran sastavljač i organizator tolikih pesničkih materija u jednu žižu energije, već, rekli smo, pesnik čiji su zahtevi išli dotle dokle je jedna prvorođenost uvek navikla da ide. Počinjući sa Hamzom Humom, čije pesničko delo tek sada doživljava svoju, reklo bi se, genuzu u naporima kritičara da ga dosledno ocene, Tahmišić svoj zbornik završava stihovima Gorana Đapića, u čijem je pesničkom, još nepotvrđenom početku, i sam u čestvovao zalaganjem i trudom. Između Huminih egzistencijalistički orijentisanih doziva i umuknuća i Đapićevih, još dečaćkih, refleksija o čudesnoj izmenjivosti sveta i beline, smešten je odista ceo jedan prostor, gde »suočavanje sa svijetom« rađa na ovom raskršću, sve šire, sve dinamičnije,